

Rapport från expertgruppen för forskningspolitik

Expertgruppen för forskningspolitik tillsattes av DIK:s styrelse årsskiftet 2011/2012. I gruppen har ingått:

Jenny Johannisson, lektor och vicerektor vid Bibliotekshögskolan i Borås, forskar om kultur-politik.

Ann-Sofie Köping, lektor och proprefekt för Institutionen för samhällsvetenskaper vid Söder-törns högskola, forskar om kultur och organisation.

Pelle Snickars, prof. medie- och kommunikationsvetenskap med inriktning mot digitala humaniora vid Umeå universitet.

EvaMarie Törnström, kommunikationschef vid Mjärdevi Science Park.

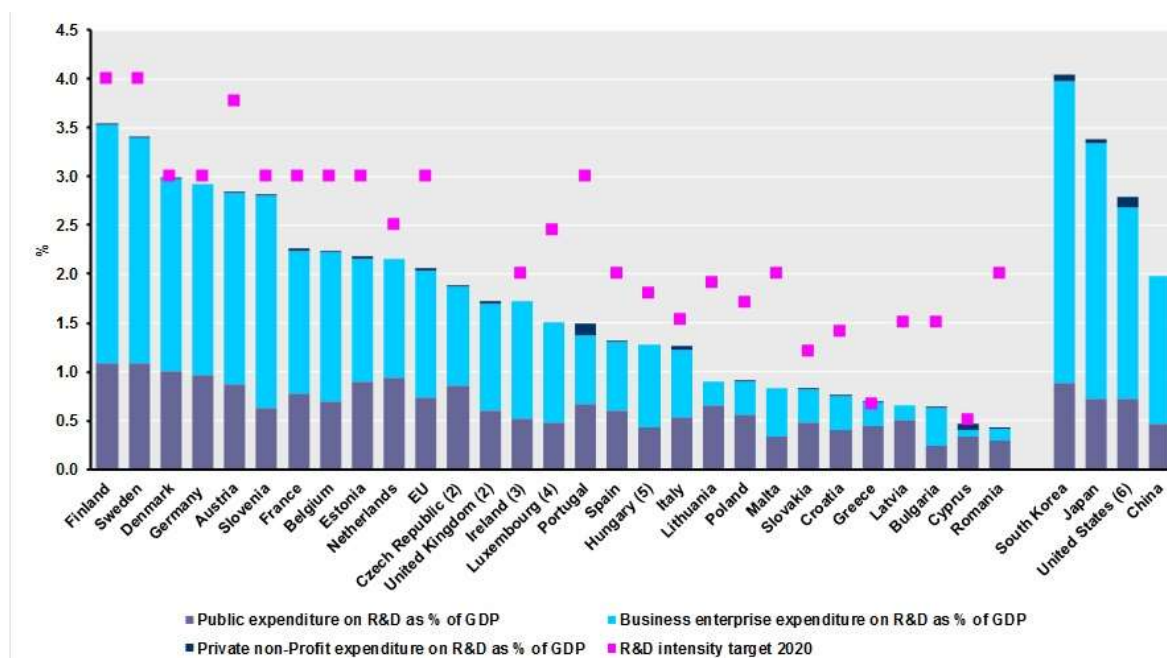
Terese Martinsson, student som i somras tog examen från kandidatprogrammet Kultur vid Göteborgs universitet.

FORSKNINGSPOLITIK

Bakgrund och sammanhang

Forskningspolitiska propositioner läggs som regel vart fjärde år. Den borgerliga regeringen har lagt två forskningspolitiska propositioner. Den senaste i oktober 2012 (SOU 2012/13:30). Den forskningsproposition som den nya regeringen nu inleder sitt arbete med kommer att ha ett tioårigt perspektiv. Det sade Stefan Löfven i regeringsförklaringen. Forskning är långsiktig och det är värt att prova på ett längre tidsperspektiv än dagens 4-åriga cykler. Kanske kunde man ha försökt att anpassa den svenska forskningspolitiska planeringsperioden till EU:s 7-åriga cykel. Svensk forskning är idag så integrerad i EU:s forskningsprogram och forskningsstrukturen är så pass anpassad till det europeiska forskningsområdet (ERA), att en sådan forskningspolitisk anpassning kunde motiveras.

I internationell jämförelse satsar Sverige relativt stora resurser (offentliga och privata) på forskning. Knappt 3,5 % av Sveriges BNP läggs på FoU (forskning och utveckling). Så här ser Sveriges FoU-satsningar ut i ett internationellt sammanhang:

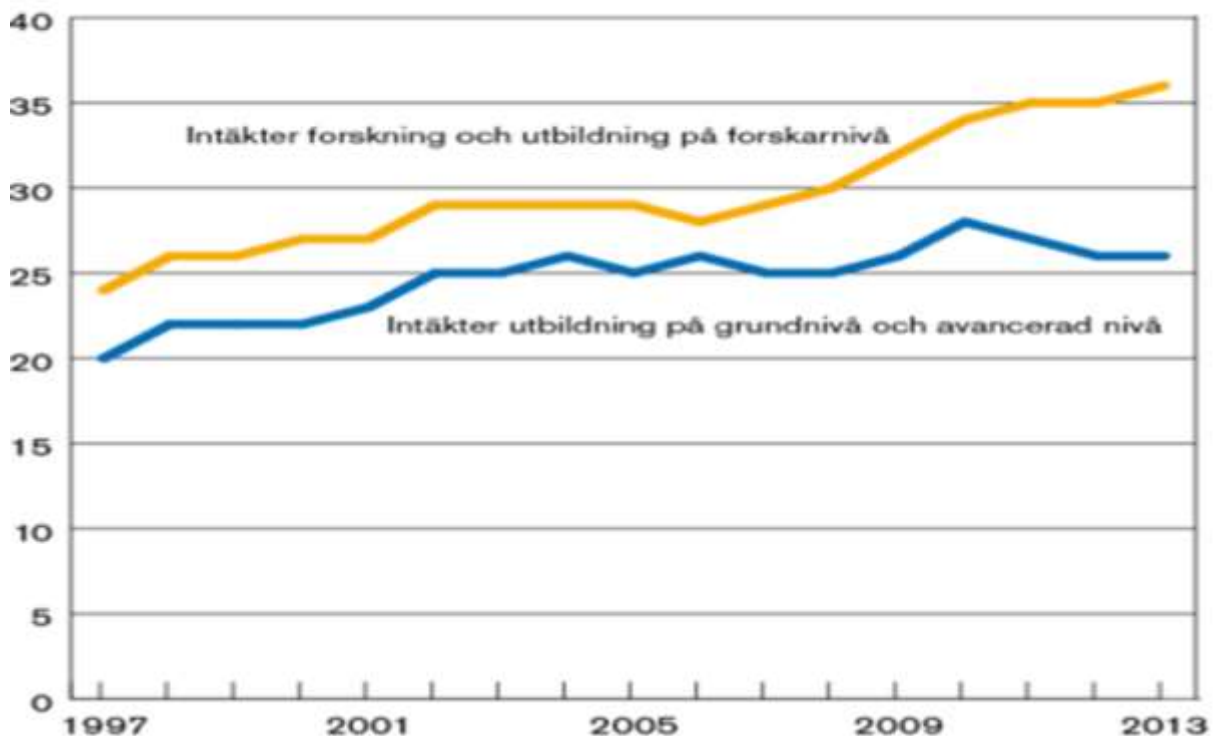
Sverige ligger som synes relativt högt bland EU-länderna, men också relativt högt i ett globalt perspektiv. Notera dock att en stor del av de svenska FoU-utgifterna ligger inom företagen, utanför riksdagens och regerings direkta kontroll. När ett storföretag som ex.v. Astra Zeneca lägger ner forskning får det stora konsekvenser för de totala svenska forskningsinsatserna. EU-genomsnittet för FoU ligger idag på 2 %. Ett centralt mål för EU har varit att nå 3 % år 2020. Tyvärr har man på grund av den ekonomiska krisen redan tvingats skriva ner det målet. Sveriges har målsättningen att öka satsningarna till 4 % år 2020.

Den relativa andelen svensk forskning i världen har minskat. Till stor del beroende på att nya länder snabbt ökar sin forskning, exempelvis Kina. Räknat i antal publicerade forskningsartiklar per capita ligger dock Sverige i det internationella toppskiktet. En trend är också att antalet svenska hum-sam-artiklar har ökat märkbart (Sandström).

DIK anser att Sverige ligger bra till internationellt när det gäller satsningar på forskning och innovation. DIK ställer sig bakom den svenska målsättningen att öka forskningsinsatserna till 4 procent av BNP år 2020. Men de stora resursproblemen inom högskolan ligger idag inte på forskningssidan utan på utbildningssidan, vilket följande diagram visar:

Lärosätenas intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive forskning och utbildning på forskarnivå 1997–2013, miljarder kronor i 2013 års priser.

Miljarder kronor

Universitetskanslerämbetet (UKÄ) skriver i sin senaste årsrapport över universitet och högskolor (Rapport 2014:7):

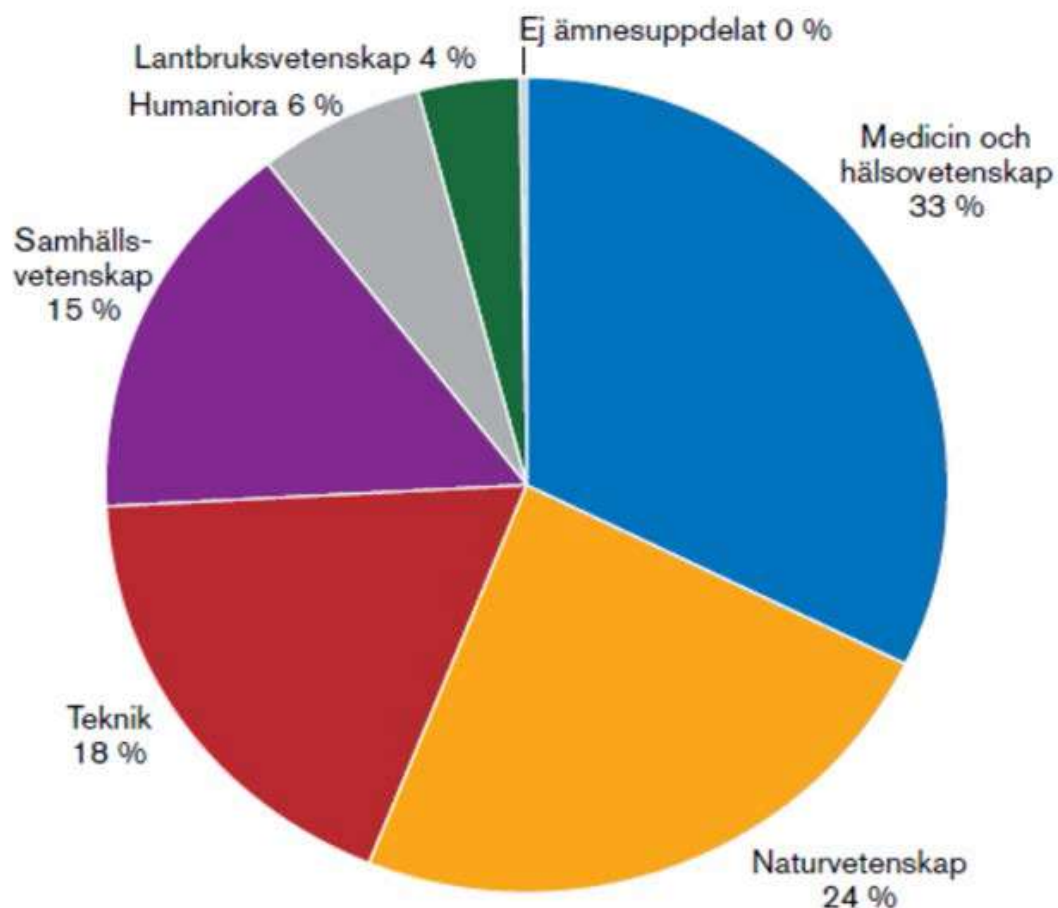
”Under de tio senaste åren har lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå ökat med sju miljarder kronor i fasta priser, vilket motsvarar 24 procent... Enligt den senaste forskningspropositionen kommer ökningen att fortsätta även de kommande åren.”

I årsrapporten lyfter UKÄ fram två sammanfattande tendenser när det gäller den övergripande utvecklingen för universitet och högskolor:

”Det finns två tendenser som utmärker högskolans utveckling under senare tid. Den ena är att högskolan har blivit mer internationellt präglad med global rekrytering i allt högre grad. Detta har vi under flera år konstaterat när det gäller studentrekryteringen, till utbildning på såväl grundnivå och avancerad nivå som forskarnivå. Detta gäller även högskolans personal, som har ett större inslag av utländsk bakgrund än den svenska befolkningen i övrigt.

Den andra tendensen är att högskolan har blivit mer forskningstung. Svenska lärosäten har under många år varit inne i en expansiv period med ökande intäkter men det är främst forskningsintäkterna som har ökat. På utbildningssidan har det varit stora volymmässiga svängningar. De senaste årens utveckling mot färre nybörjare i högskolan och ökat fokus på forskning har förstärkts ytterligare under 2013 – men i betydligt lugnare takt.”

I ett internationellt perspektiv satsar Sverige alltså relativt stora resurser på forskning. Det senaste decenniet har lärosätenas forskningsintäkter dessutom ökat med 24 procent. Dessutom är fortsatta ökningarna redan budgeterade i den senaste forskningspropositionen för 2015-16. Hur mycket pengar handlar det om? 2013 uppgick lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå till 36 miljarder kronor. Områdesmässigt fördelades dessa 36 miljarder på följande vis:

Figur 81. Lärosätenas intäkter för FoU fördelade på olika forskningsämne. Källa: SCB. Eftersom SCB redovisar FoU jus-

Nästan hälften av forskningsintäkterna, 48 %, gick 2013 till fyra lärosäten: Göteborgs universitet, Lunds universitet, Karolinska institutet och Uppsala universitet. Vid cirka en tredjedel av lärosätena minskade forskningsintäkterna mellan 2012 och 2013. Minskning var relativt liten, cirka 5 %, men

skillnaderna mellan de stora och de små kan komma att öka. Vi har nämligen ett system för kvalitetsbaserad omfördelning av forskningsanslagen. Kvalitetsfördelningen baseras på hur mycket externa forskningsmedel och antal vetenskapliga publiceringar och citeringar lärosätet har. År 2013 var det 10 % av lärosätenas samlade anslag till forskning och utbildning på forskarnivå som omfördelades. Från och med 2014 kommer kvalitetsomfördelningen att omfatta 20 % av totala forskningsanslaget. Hur kommer denna omfördelning att påverka det svenska forskningslandskapet?

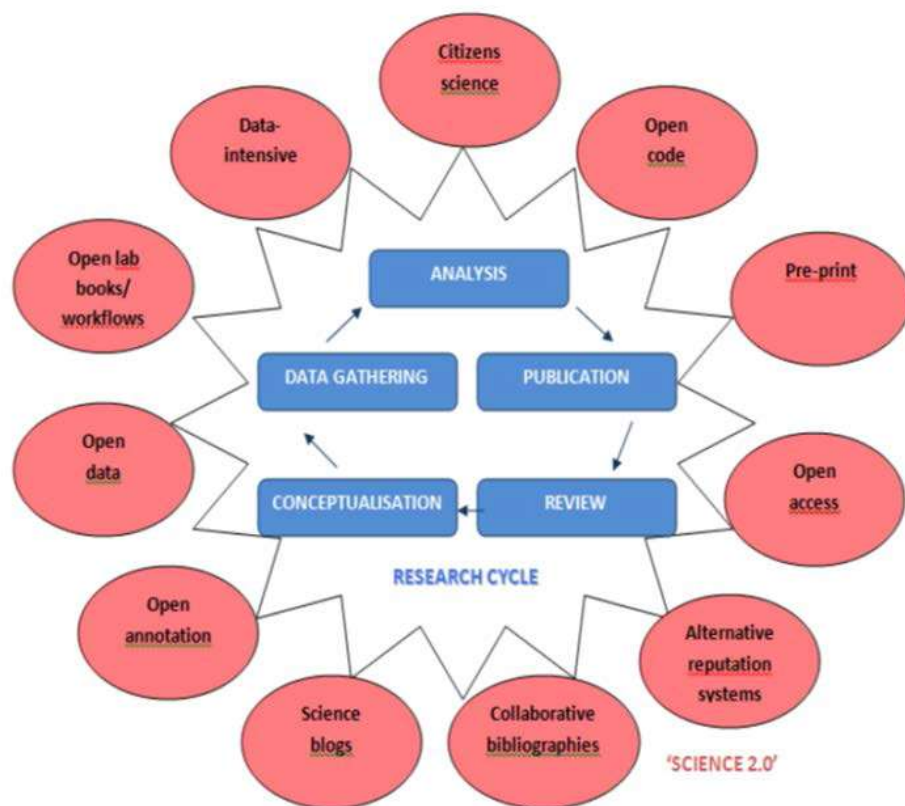
Den forskningspolitiska framtiden: Grand Challenges och Science 2.0

Forskning och innovation ses allmänt som ett av våra viktigaste redskap att ta oss an det som kallas för de stora utmaningarna (grand challenges). Det gäller klimat, miljö, råvaru- och resursanvändning, mm. EU har slagit fast att forskning och innovation är ett av våra främsta vapen att ta oss ur den ekonomiska krisen: *”Europa 2020-strategin ska ge EU en tillväxt som är smart, genom effektiva investeringar i utbildning, forskning och innovation, hållbarinkluderande, genom en övergång till en koldioxidsnål ekonomi och , genom tydliga satsningar på nya jobb och fattigdomsminskning. Strategin är inriktad på fem överordnade mål för sysselsättning, innovation, utbildning, fattigdomsminskning samt klimat och energi.”*

För Sverige som ett litet, exportberoende välfärdsland är konkurrens genom låga löner inget alternativ. Vi ska konkurrera med kunskap och kompetens, vilket innebär att vi också ska satsa på forskning och innovation. Men det håller inte att enbart betona medicin, naturvetenskap och teknik. Ska vi ha en chans att möta de stora utmaningarna måste vi lägga ökade resurser på humaniora och samhällsvetenskap, och på tvärvetenskaplig samverkan mellan dessa olika områden. DIK anser att en omfördelning bör göras så att hum-samområdet får en större andel av resurserna. Skälen är flera. För det första, Sverige är idag en utpräglad tjänsteekonomi. Cirka 75 procent av BNP handlar om tjänster. I en sådan ekonomi blir social innovation allt viktigare. För det andra, många av de stora utmaningar som världen och det svenska samhället står inför kan snarare karakteriseras som predikament än problem. För att hantera predikament finns det inga snabba teknologiska lösningar. De kräver att vi har en förmåga att socialt hantera dem. För det tredje, är flera av de problem som vi möter inom den digitala utvecklingen sådana att de kräver en hum-sam-dimension för att vi genom forskning ska kunna lösa dem, medan andra är sådana som är direkta, specifika hum-samproblem.

Utformning av den framtida forskningspolitiken har inte bara att ta hänsyn till ekonomisk konkurrens och globala utmaningar. Den teknologiska utvecklingen påverkar också själva forskningsprocessen, sättet att bedriva forskning på. Detta uppmärksammades av EU i en konsultation om Science 2.0 under sommaren 2014. Vad är Science 2.0?

Figure 1: 'Science 2.0': Opening up the research process

Man kan sammanfatta denna utveckling med att det forskningsystem som håller på att växa fram i långt högre grad än tidigare präglas av öppenhet och samverkan.

Slutsatser: Den forskningspolitiska expertgruppens diskussion av dessa utvecklingslinjer, nuläge och framtidstendenser när det gäller svensk forskning utmynnade i **fem övergripande forskningspolitiska prioriteringar** för DIK:s forskningspolitiska opinionsbildning:

- Digital humaniora
- Social innovation
- Samverkan
- Fantasi
- Resurser

Expertgruppen har givit exempel på olika konkreta förslag som kan drivas under respektive rubrik. Men dessa mer specifika förslag får utformas beroende på vilket sammanhang och vilken mottagare som är aktuell för DIK:s opinionsarbete. Kansliet kommer under våren 2015 att utarbeta budskap i form av skrivelser och debattartiklar.